زانکۆی سەلاحەدین - هەولێر
Salahaddin University-Erbil

حکومەتی هەرێمی کوردستان

زانکۆی سەلاحەدین

کۆلێژی ئەدەبیات

بەشی کۆمەڵناسی/قۆناغی چوارەم– کۆرسی یەکەم

کۆمەڵناسی سیاسی

Political Sociology

تێگەیشتن لە کۆمەڵناسی سیاسی

٢٠٢٣-٢٠٢٤

Dilshad Siamand

MSc University of Southampton/England

PHD Salahaddin University/Hawler,

ئامانجەکانی ئەم وانەیە بریتین لە

- ناساندن و تێگەیشتن لە کۆمەڵناسی
- تێگەیشتن لە سیاسەت
- ناساندنی کۆمەڵناسی سیاسی
- کۆمەڵناسی سیاسی لە چی دەکۆڵێتەوە؟
- سەرچاوەکان

کۆمەڵناسی چیە

- کۆمەلناسی زانستی گرنگی دانە بە خوێندنی گروپ و کارلێکی نێوانیان، کۆمەلگەکان، دەزگاکانی کۆمەلایەتی\ کۆمەڵناسی گرنگی دەداتە دیراسەکردنی هەموو جۆرە جیاوازەکانی گروپ، لەوانە کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئاینی...هتد\ هەموو کۆمەلگە جیاوازەکانی جیهان لەژێر توێژینەوە کۆمەڵناسییەکاندان و کۆمەڵناسی لە هەموو جۆرە کۆمەلگەیەکی دیاریکراوە دەکۆلێتەوە چ کۆمەلگە سەرەتاییەکان تاکو دەگاتە ئەو کۆمەلگا مۆدرێنانەی دوای شۆرشی پیشەسازی دروستبوون لەوانە کۆمەلگە ئەوروپی و ڕۆژئاواییەکان\ کۆمەڵناسی لە هەموو دەزگاکانی کۆمەلایەتی دەکۆلێتەوە لەوانە خێزان، ئابووری، سیاسی، ئایینی، سەربازی، پەروەردە...هتد
- کۆمەڵناسی زانستی خوێندنی ئەو گروپەیە لە خەلک کە لە شوێنێکی دیاریکراوی جوگرافی دەژین کە هەمان کولتووریان هەیە. هەموو ئەو کۆمەلگەیانەی کە دەولەتیشنین دەچنە چوارچێوەی خوێندنی کۆمەلناسی لەوانە هەرێمی کوردستان
- بەشێوەیەکی کورت و پوخت، کۆمەلناسی زانستی لێکۆلینەوەیە لە کۆمەڵگە. لە چوارچێوەی دەزگا کۆمەلایەتیەکانی کۆمەلگەیەک، کۆمەڵناسی لە دامەزراوەی سیاسی دەکۆلێتەوە لە سەرجەم کۆمەلگاکاندا
- کۆمەلگا بریتیە لە شوێنێکی جوگرافی کە کۆمەلێک لە خەلکی لێدەژین و کولتووریان هاوبەشە. ئەم شوێنە جوگرافیە زۆرجار دەولەتە بەلام مەرجیش نیە وەکو هەرێمی کوردستان.

تێگەیشتن لە سیاسەت، بە گوێرەی فەرهەنگەکانی کۆمەڵناسی

- وشەی (Polity) لە زمانی یۆنانیدا بریتییە لە (Polis) واتە شار، لە ئێستادا بە واتای دامەزراوەی سیاسیی دێت (Bruce and Yearley, 2006: 70). لە ساڵی (٣٥٠) پێش زاین، (ئەرستۆ) وشەی سیاسەت (Politic)ی بەکارهێناوە کە لە وشەی (Politikos) وەرگرتووە بەمانای (Polis) دەوڵەتە-شار (City-State) هاتووە (Turner, 2006: 25).

- فەرهەنگی کۆمەڵناسی سەیج (Sage)، ئاماژەیداوە بە پێناسەکەی (ماکس ڤێبەر) بۆ سیاسەت (Politics)، کە بریتییە لە" تێکۆشان بۆ هاوبەشیپێکردنی هێز یاخود تێکۆشان بۆ فشارخستنەسەر دابەشکردنی هێز لە نێوان دەوڵەتان یان گروپەکانی نێو یەک کۆمەڵگا "(Bruce and Yearley, 2006: 235)

- بەگوێرەی ئەم پێناسەیە، سیاسەت واتە دابەشکردنی هێز (Power)لە نێوان ئەو گروپانەی سیاسی کە بە دوای هەبوونی هێزەوەن \نموونەی ئەو گروپە سیاسیانە هەموو ئەو پارتە سیاسی و هێزەکانی دیکەی نێو کۆمەڵگەی مۆدێرنن کە لە پەرلەمان و حکومەتدا ڕۆل دەگێرن و خاوەن پێگە و هێزن لە بڕیاردان و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا

- لە فەرهەنگی کۆمەڵناسی (کامبرێج) دا، چەمکی سیاسەت ئاماژەیە بۆ "پرۆسەی ڕێکخستنی هێزی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگایەکدا بۆ ئەوەی بە هاوسەنگی و بێ گرفت کۆمەڵگا بەردەوام بێت. ئەم فەرهەنگە وایداناوە کە، سیاسەت لە زۆربەی ئاستەکانی کۆمەڵایەتیدا هەیە، لە ئاستی بچوکەوە (Micro Level) وەکو سیاسەتی هاورێیەتی و خێزانی...هتد تاکو ئاستی گەورە (Macro Level) وەکو سیاسەتی نێودەوڵەتی و جیهانی (Turner, 2006: 85)

- بە گوێرەی ئەم پێناسەیە، هەموو ئەو هێزانەی نێو کۆمەڵگەیەک بە گوێرەی یاسا ڕێکدەخرێن بە پێی هەژموون و قورساییان لە نێو کۆمەلگا بۆ ئەوەی کۆمەلگا بەڕێوەبچێت \لە نێو کۆمەلگە مرۆییەکاندا، لە دامەزراوە کۆمەلایەتیەکاندا سیاسەت لە مامەلە و ڕەفتاری تاکەکاندا هەیە.

تێگەیشتن لە سیاسەت، بە گوێرەی فەرهەنگەکانی زانستی سیاسەتدا

- فەرهەنگەکانی زانستی سیاسەتدا، (The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought) سیاسەت بریتییە لەو چالاکیەی یاخود کردەیەی کە، بەرژەوەندییە جیاوازەکان لە چوارچێوەی یاسادا ڕێکدەخات، لە ڕێگەی پێدانی پێگە بەگوێرەی سەنگی هێزەکەیان (Scruton,2007)
- بە گوێرەی ئەم فەرهەنگە، ئامانجە سەرەکیەکانی پارتی سیاسی بریتیە لە بەرژەوەندی سیاسی و ئابووری، لە کۆمەلگە مۆدێرنەکانی دوای شۆرشی پیشەسازی، بەرژەوەندی پارتە سیاسیەکان خراوەتە چوارێوەیەکی یاسایی و فەرمی واتە هەریەکەیان بەشی خۆی لە بەرژەوەندیە مادی و سیاسیەکان بەدەکەوێت بە گوێرەی یاسا، هەموو ئەم پرۆسەیە بە گوێرەی ئەم فەرهەنگە واتە سیاسەت
- لە فەرهەنگی زانستی سیاسەتدا بەناوی (Dictionary of Politics and Government)، سیاسەت، بریتییە لەو تیۆر و کردارانەی بەڕێوەبردنی سیاسەتی ناوەوەی وڵاتێک، سیاسەتی نیشتیمانی، بەڕێوەبردنی کۆمەڵگایەکی خۆجێیی یان بەشێوەیەکی گشتی بەریوەبردنی وڵاتێک. لەپاڵ ئەمەشدا، ئەم فەرهەنگە پێی وایە سیاسەت هونەری ئەو شتانەیە کە دەشێ (Collin, 2004: 98).
- بە گوێرەی ئەم فەرهەنگە هەموو ئەو بیرۆکە و هزر و کردارانەی دامەزراوە یان دەولەت بەڕێوەدەبەن بریتیە لە سیاسەت. واتایەکی دیە هەموو ئەو شتانەی ڕێیان تێدەچێت دەبەسترێنەوە بە هونەری سیاسەتکردن.

تێگەیشتن لە کۆمەڵناسی سیاسی

- کۆمەڵناسی سیاسی لقێکە لە زانستی کۆمەلناسی لە بارودۆخە کۆمەلایەتییەکانی سیاسەت دەکۆلێتەوە، بەواتای ئەوەی چۆن سیاسەت گۆڕاوە یان دەگۆڕێت بەهۆی ڕووداوەکان لە کۆمەڵگادا.\ بە واتایەکی دیکە خوێندنی پەیوەندی نێوان سیاسەت و کۆمەڵگایە یاخود پەیوەندی دەزگا کۆمەلایەتییەکان ودامەزراوە سیاسییەکانە.

- کۆمەلناسی سیاسی گرنگی دەداتە هۆکار و ئەنجامە کۆمەلایەتیەکانی دابەشکردنی هێز لە کۆمەلگەدا، هەموو ئەو ململانێ سیاسی و کۆمەلایەتیانەی کە گۆرانکاری دروستدەکەن و شیکردنەوەی پرۆسەی هێز لە ژیانی کۆمەلایەتی دەکات.

- کۆمەڵناسی سیاسی گرنگیدانە بە خوێندنی ململانێی و تێکۆشانی سیاسی لە نێوان دەولەتان بۆ نموونە کێشە و ململانێی نێوان دوو وولات لە چوارچێوەی بەرژەوەندیە سیاسی و ئابووریەکان ناوەستێت، بەلکو مەسەلە نەتەوەییەکان، کولتووریەکان، ئایینیەکان تێکەل بە ململانێیەکان دەکرێن.

- کۆمەڵناسی سیاسی گرنگی دەداتە خوێندنی دەولەت بە تەواوی دامەزراوەکانیەوە، بە واتایەکی دیکە ئەم لقە زانستیە لە ڕۆل و سروشتی دەولەتێک دەکۆلێتەوە لە کۆمەلگایەکەدا.

- کۆمەڵناسی سیاسی دەکۆلێتەوە لە بەژداری تاک لە سیاسەتدا، یەکێک لەو پرۆسانەی کە خەلک ڕاستەوخۆ بەژداری سیاسەت دەکات بریتیە لە دەنگدان، ئەم لقە زانستیە لە چۆنیەتی هەبوونی متمانە و بڕوا و بەژداری خەلک لە دەنگداندا دەکۆلێتەوە. جیا لە دەنگدان، ئەم لقە لە بەژداری تاک لە گروپی سیاسی و سیاسەت بەگشتی دەکۆلێتەوە.

- یەکێک لەو بوارانەی دیکەی کۆمەڵناسی سیاسی لێی دەکۆلێتەوە سروشت و ڕێکخستنی جولانەوە و پارتی سیاسیە، هەریەکە لە سروشت و ڕۆل و کاریگەری و ڕەفتاری شۆرشەکان، جولانەوەکان و پارتە سیاسیەکان لە کۆمەلگەکاندا بابەتی لێکۆلینەوەی کۆمەڵناسی سیاسین.

سەرچاوەکان

Abercrombie, Nicholas. and et al (1994). *The Penguin dictionary of Sociology 3rd*. England: Penguin Group.

Scott, John. and Marshall, Gordon. (eds) (2009). *Dictionary of sociology 3rd*. Oxford. Oxford University Press.

Turner, Bryan S. (eds) (2006).*The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bruce, Steve. and Yearley, Steven. (2009).*The Sage Dictionary of Sociology*. London: SAGE Publications.

Scruton, Roger. (eds) (2007). *The Palgrave Macmillan Dictionary of political Thought 3rd*. New york: The Palgrave Macmillan press.

Collin, P.H. (eds) (2004). *Dictionary of Politics and Government 3rd*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

Giddens, A. (1971). *Capitalism and modern social theory: an analysis of the writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge university press

تێبینی\ سەرچاوە کوردیەکانی نێو کتێبخانەی کۆلێژ بۆ ئەم بابەتە بریتین لە کۆدی (٧٠٩، ٥٥٦، ٦٠)،